

Alman İmparatoru İstanbul'da (1917)

The German Emperor in Istanbul (1917)

Ö. Kürşad Karacagil*

Özet

Uzun bir tarihsel arka plana sahip olan Türk- Alman ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası II. Wilhelm'in 1888 yılında Alman İmparatoru olmasıdır. Bismarck'in uyguladığı ihtiyat politikasından vazgeçerek emperyalist bir politikayı yürürlüğe koyan II. Wilhelm, bu bağlamda karşılıklı ilişkileri geliştirmek için 1889 ve 1898 yıllarında iki defa Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret etti. Bir üçüncü ziyareti ise I. Dünya Savaşı'nın zorlu yıllarında gerçekleşti; Alman İmparatoru 1917 yılında Bulgaristan üzerinden İstanbul'a geldi. Bu ziyaret bir nevi I. Dünya Savaşında Almanya'nın müttefiki olan Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'a moral ve destek ziyareti oldu. Dört günlük ziyareti sırasında İmparator birçok resmi görüşme yaptı ve Çanakkale Savaşlarının geçtiği yerleri de gezme fırsatı da buldu.

Anahtar Kelimeler: Sultan Mehmet Reşad, II. Wilhelm, İstanbul, Almanya, Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı

Abstract

The coronation of Wilhelm II as the German Emperor in 1888 constitutes an important milestone in Turco-German relations that had a long historical background. Having left Bismarck's prudent policies for a more aggressive imperialism, Wilhelm II visited the Ottoman Empire twice in 1889 and 1899 in order to improve the relations between the two states. A third visit took place during the turbulent years of World War I when the Emperor arrived in Istanbul through Bulgaria. This visit was intended to boost morale and give support to Ottoman Empire and Bulgaria, both German allies. During his four-day sojourn, the German Emperor made several official visits and visited the battleground where the Battle of Gallipoli took place.

Keywords: Mehmed Reshad II, Wilhelm II, Istanbul, Germany, Ottoman Empire, World War I

Giriş

Türk-Alman ilişkileri uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir.¹ Osmanlı-Prusya temaslarının hangi tarihte başladığı konusunda kesin bir tarih verilememekle beraber, 1718 Pasarovça Barış görüşmeleri sırasında Sadrazam Nişancı Mehmed Paşa'nın, Prusya Kralı I. Friedrich Wilhelm'e dostluk kurulmasını arzu eden bir mektup yollaması ilişkilerin başlaması adına önemlidir. Osmanlı-

* Ar. Gör. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

¹ Fatih Sultan Mehmed döneminde askeri teknisyenler Osmanlı Devletinde görev almaya başladı. Bunlar arasında Alman teknisyenlerde vardı. 1544 senesinde Tophanede 40-50 civarında Alman teknisyen bulunmaktaydı. Celalettin Yavuz, *Atatürk ve Almanya*, Berikan Yayınevi, Ankara 2010, s.8-9. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gabor Agoston, *Barut, Top ve Tüfek, Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayi*, (çev. Tanju Akad), Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

Gazi

Akademik
Bakış

111

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Prusya arasındaki ilişkilerle ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivinde en eski belgeler ise Prusya Kralının 1720 senesinde Padişah III. Ahmed ve Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'ya gönderdiği mektuplardır.² İki ülke arasında ilişkilerde dönüm noktasını 1740 senesinde tahta çıkan Büyük (II.) Friedrich'in Osmanlı Devletiyle ittifak kurma çabaları oluşturmaktadır. Yapılan ittifak çalışmalarında iki önemli girişim dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki "Yedi Yıl Savaşları" sırasında üç cephede sıkışan Prusya'nın Osmanlı Devletine yaptığı tekliftir ki, 1762 senesinde reddedilmiştir. İkincisi ise Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşlarından (1787/88-1791/92) duyulan endişeyle başlamıştır. Bu süreç 1790'da iki ülkenin ittifak antlaşmasıyla neticelenmiştir.³ Bu antlaşma bir Avrupa devletiyle karşılıklı olarak Osmanlı Devletinin imzaladığı ilk ittifak antlaşmasıdır.

Napolyon'un Mısır seferi ve 1820'lerin sonlarında yaşanan olumsuzluklar Osmanlı Devleti açısından Prusya'nın önemini daha da arttırdı. Bu bağlamda Sultan II. Mahmud modern bir ordu meydana getirmek için Prusya'dan yardım istedi.⁴ Bir süre sonra Osmanlı Ordusunu ıslah etmek üzere, ileride Almanya'nın Genel Kurmay Başkanı olacak Yüzbaşı Moltke (1835-1839) başkanlığında bir heyet İstanbul'a geldi.⁵ Moltke, Osmanlı ülkesini ekonomik ve siyasi açıdan da inceleyerek Almanya'nın ilgisini çekmeye çalıştı.⁶ Fakat Prusya'nın önünde Alman Birliğini kurmak gibi zor bir amaç olduğundan Osmanlı Devletiyle ilişkilerin fazla gelişmesi beklenemezdi.⁷

Türk-Alman ilişkileri açısından dönüm noktası II. Wilhelm'in 1888 yılında Alman İmparatoru olmasıdır. II. Wilhelm, Alman Dışişleri Bakanı Bismarck'ın başka devletlerle çatışmamak için takip ettiği dikkat ve ihtiyat politikasını terk ederek enerjik ve emperyalist bir politika izlemeye başladı. II. Wilhelm'i böyle bir politikaya izlemeye iten nedenlerin başında, kısa sürede büyük bir gelişme gösteren Alman sanayisinin yeni pazar ve hammadde kaynaklarına duyduğu ihtiyaç ile ülkedeki nüfus artışıydı.⁸

Türk-Alman ilişkilerinin gelişmesinde diğer bir etken de özellikle İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni parçalamaya yönelik politikaları ve buna karşılık Almanya'nın Osmanlı Devletinden hiç toprak almaması, sömürgelerinde Müslüman nüfus yok denecek kadar az olmasıdır. Ayrıca Osmanlı

Görüş

Akademik Bakış

112

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

² Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1985, s. 1-3.

³ K. Beydilli, *a.g.e.*, s.137.

⁴ Murat Özyüksel, "Abdülhamid Devrinde Osmanlı- Alman İlişkilerinin Gelişimi", *Devri Hamid Sultan II. Abdülhamid*, c. 3, Kayseri 2011, s. 292.

⁵ Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, (çev. Fahri Çeliker), Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı, Ankara 1985, s. 9-15.

⁶ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 47-48.

⁷ M. Özyüksel, *a.g.m.*, s. 292.

⁸ Rifat Önsoy, *Türkiye'deki Almanya 1914-1918 (Almanya'nın Türkiye'deki Kültürel Etkinliği ve Robert Bosch)*, Atlas Yayınları Ankara 2004, s. 10; François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, (çev. Ali Berktaş), Homer Kitabevi, İstanbul 2006, s. 392.

tahtında bulunan II. Abdülhamid'in 1880'lerin sonunda takip etmeye başladığı İslamcılık politikasının II. Wilhelm tarafından desteklenmesi iki devleti birbirine daha da yakınlaştırdı.⁹

İlişkilerin güçlenmesinde hiç şüphesiz II. Wilhelm'in Osmanlı Devletine yaptığı ziyaretler önemli bir yer tutar. Bunların ilki II. Wilhelm'in tahta çıkışından bir sene sonra gerçekleşti.¹⁰ Bu ziyarete Alman İmparatoru II. Wilhelm'e eşi Augusta Victoria, kardeşi Prens Henri, Meklenburg Dukası ve Dışişleri Bakanı Kont Herbert von Bismarck da eşlik etti.

Alman İmparatoru'nun ziyaretine yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı II. Abdülhamid büyük önem veriyordu. Ziyarete verdiği önemi göstermek için Alman İmparatorunu almak üzere Müşir Ali Nizami ve Keçecizade Fuat Paşalar refakat etmek üzere özel bir trenle Berlin'e yolladı. Ancak II. Wilhelm, kız kardeşi Prenses Sophia ile Yunan veliaht prensi Konstantin'in düğün törenine katılmak istediğinden tren yerine deniz yoluyla gelmeyi tercih etti. 1 Kasım 1889 Cuma sabahı Çanakkale'ye gelen İmparator ve ona nezaret eden Alman Donanmasını İzzettin Vapurunda yer alan devlet adamları, Sultani Vapuru ve Asar-ı Tefrik firkateyni ve Fethi Bülend Korveti karşıladı. Karşılama heyetinde eski Sadrazam Müşir Edhem Paşa, Hariciye Nazırı Said Paşa, Berlin Büyükelçisi Tefrik Paşa ve Hariciye teşrifatçısı İbrahim Bey bulunuyordu. Müşir Ali Nizami ve Goltz Paşalarda imparatorun mihmandarlığını üstlendi.

Alman İmparatoru ve maiyetindekileri getiren donanma 2 Kasım tarihinde İstanbul'a gelerek Dolmabahçe önüne demirledi.¹¹ II. Wilhelm ve eşi Augusta Victoria İstanbul'daki bu ilk ziyaretlerinde; Beyoğlu'ndaki Protestan Kilisesi, Topkapı Sarayı, Müze-i Hümayun (İstanbul Arkeoloji Müzesi), Sanayi-i Nefise ve Harbiye Mekteplerini, Ayasofya ve Süleymaniye Camilerini gezdiler. Ayrıca İstanbul'da yaşayan Alman vatandaşlarıyla görüşen II. Wilhelm ve Yıldız Sarayı'nda onuruna verilen ziyafetlere katıldı.¹² Bu ziyaret iki ülkenin ileride gelişecek olan ticari ve askeri ilişkilerine zemin hazırladı.

1898 Ekim'inde Alman İmparatoru ve ailesi ikinci kez Osmanlı Devletini ziyaret etti. İmparator önce İstanbul daha sonra Kudüs'ü ziyaret etti. Ziyaret Almanya açısından bir nevi gövde gösterisiydi. Sonuç itibarıyla Osmanlı Devletinde Almanya nüfuzunun göstermesi açısından dikkat çekicidir.¹³

Alman İmparatoru ve eşi Victoria'nın Osmanlı ülkesine yaptıkları ikinci ziyaret 17 Ekim 1898 tarihinde başladı. Hohenzollern gemisiyle Çanakkale ön-

⁹ R. Önsoy, *a.g.e.*, s.15.

¹⁰ R. Önsoy, *a.g.e.*, s.16.

¹¹ Bedi N. Şehsuvaroğlu, "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Yurdumuzu Ziyaretleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, sayı 6, Temmuz 1972, s.21.

¹² Fatmagül Demirel, *Dolmabahçe ve Yıldız Sarayında Son Ziyaretler Son Ziyafetler*, Doğan Kitap, İstanbul 2007, s. 33-35 ve 43 Şehsuvaroğlu, "Alman İmparatoru...", s. 27.

¹³ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s. 81.

Gazi

Akademik
Bakış

113

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

lerine gelen İmparatoru burada Berlin eski Büyükelçisi ve Hariciye Nazırı Said Paşa, Turhan Paşa, Şakir Paşa, Selnis Paşa, Kamphovener Paşa ve Berlin Büyükelçisi Tefik Paşa karşıladı.¹⁴

Alman İmparatoru ve eşliğindeki gemiler 18 Ekim'de İstanbul'a top atışları, "yaşa" "varol" sesleri arasında Dolmabahçe önlerine demirledi.¹⁵ II. Wilhelm göğsünde Osmanlı madalyası bulunan amiral kıyafetiyle kaptan köprüsüne çıkarak halkı selamladı. Bir süre sonra misafirler gemiye yanaşan saltanat kayığına binerek sahile doğru hareket etti. Burada Padişah tarafından samimi bir şekilde karşılandı. II. Abdülhamid'in Kraliçe Victoria'ya ya elini uzatarak kayıktan inmesine yardımcı olması Avrupa aristokrasisi tarafından nazik ve centilmen bir hareket olarak değerlendirildi.¹⁶

II. Wilhelm, İstanbul'da bulunduğu süre zarfında, *Teutonia* Kulübünde bazı Almanları kabul etti.¹⁷ Bunun yanında tiyatro izledi, surlar ile İzmit Hereke Halı fabrikasını gezdi. Ayrıca Avusturya vatandaşı ve Siyonizm'in fikir babası Dr. Theoder Herzl ile gizli bir görüşme de yaptı.¹⁸

Alman İmparatoru II. Wilhelm, 22 Ekim 1898 Cumartesi günü Dolmabahçe Sarayında verilen ziyafetten sonra II. Abdülhamid tarafından Suriye ve Beyrut'u kapsayan ziyareti gerçekleştirmek üzere uğurlandı.¹⁹

II. Wilhelm'in yolculuğunun ikinci ayağını kutsal topraklar, Suriye ve Beyrut oluşturmaktadır. Alman İmparatoru, Hohenzollern yatıyla 25 Ekim'de Hayfa'ya ulaştı. Burada kendisini karşılayanlar arasında resmi görevliler dışında Katolik ve Protestan Alman kolonileri de yer aldı.²⁰

İmparatorun kutsal topraklardaki seyahati Hayfa'dan başlayarak 11 saatlik bir otomobil yolculuğuyla Yafa, daha sonra Kudüs'le devam etmiştir. 31 Ekim tarihinde Kudüs'te Alman Kilisesinin (Erlöserkirche) açılışını yaptı. Gezi kapsamında Müslümanlar ve Ortodokslara ait kutsal mekânları ziyaret edildi. Burada İmparator, Siyonist oluşumun lideri Dr. Theoder Herzl ile tekrar görüştü.²¹ II. Wilhelm 9 Kasım'dan sonra Şam ve Beyrut ziyaret etti. 13 Kasım'da Almanya'ya dönmek üzere hareket etti.²²

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in bu ziyareti Türk- Alman ilişkilerinin gerek siyasi gerekse askeri olarak gelişmesine önemli katkılar yaptı. Alman İmpa-

¹⁴ Necmettin Alkan, "Dış Siyasetin Bir Aracı Olarak Hükümdar Gezileri: Kayser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati", *Osmanlı Araştırmaları* S. XXXI, İstanbul 2008, s.17-18.

¹⁵ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s. 82.

¹⁶ N. Alkan, *a.g.m.*, s. 18-19.

¹⁷ F. Demirel, *a.g.e.*, s. 66.

¹⁸ N. Alkan, *a.g.m.*, s. 23.

¹⁹ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s. 82-83.

²⁰ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s. 83.

²¹ N. Alkan, *a.g.m.*, s. 29-37.

²² N. Alkan, *a.g.m.*, s. 37-40.

ratoru ülkesine döndüğünde Köstence-İstanbul telgraf hattı inşaat ve Anadolu Demiryollarının Bağdat'a kadar uzatılması imtiyazının Deutsche Bank'a verilmesini sağlamıştı.²³

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u Son Ziyareti (1917)

II. Abdülhamid döneminde gelişen Türk-Alman ilişkileri II. Meşrutiyetin ilanı-yla İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetime hâkim olmasıyla birlikte yeni bir boyut kazandı. Türk-Alman yakınlaşmasında 1908 Haziran'ında yapılan Reval Görüşmelerinin etkili olduğu söylenebilir. Osmanlı Devletini paylaşma planları yapan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın yanında yer almadı. Bu durum İttihat ve Terakki Cemiyetini Almanya'ya daha da yaklaştırdı. Balkan Savaşlarında bozguna uğrayan Osmanlı Devleti, ordunun ıslahı için Goltz Paşa'nın başkanlığında bir askeri heyeti İstanbul'a çağırdı. Hem askeri işbirliği hem de Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne açtığı krediler iki ülkeyi birbirine daha bağımlı hale getirdi.²⁴ 2 Ağustos 1914 tarihli gizli Türk-Alman İttifak Antlaşmasıyla iki ülke I. Dünya Savaşında müttefik hale geldi.²⁵

Alman İmparatoru, savaşının en buhranlı döneminde üçüncü defa İstanbul'a önemli bir ziyaret yaptı. 1917 Ekim ayında gerçekleşen bu seyahat Osmanlı Devleti dışında diğer bir müttefik olan Bulgaristan'ı da içine alıyordu. İmparatorun seyahati suikast yapılmasından korkulduğu için gizli tutuldu.²⁶ Bulgar Kraliçesinin ölüm döşeğinde olması sebebiyle ziyaret planlandığı tarihten ancak bir ay sonra gerçekleşti.²⁷

II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne yaptığı 1917 senesindeki ziyaret diğerlerinde farklı olarak tren yoluyla gerçekleşti.

İmparator, 11 Ekim 1917 tarihinde gezisinin ilk durağı olan Bulgaristan'da büyük bir coşkuyla karşılandı. Halk tren istasyonu ve civarında saatler önce yerini aldı. Bulgar gazeteleri de Alman İmparatoru hakkında övücü makaleler neşretti ve imparatorun fotoğraflarını yayınladı.²⁸

Karşılama töreni II. Wilhelm'i getiren treninin saat 16.45'te Sofya istasyonuna varmasıyla birlikte top atışlarıyla başladı. Buradaki karşılamada Prusya Mareşal üniformalı Bulgar Kralı yanında Prens Boris, Prens Kril ve askeri yetkililerle birlikte hazır bulunuyordu. II. Wilhelm'de fahri kumandanı bulun-

²³ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s. 87.

²⁴ Mustafa Gencer, *İntürk Modernizmi ve "Alman Ruhü"*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 52-56; İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s. 169-171.

Bkz. Erdem Karaca " Türk Basınında Alman Islahat Heyeti Meselesi (1913-1914), Gazi Akademik Bakış, C. 5, S. 9, Kış 2011, s. 203-212

²⁵ J. Wallach, *a.g.e.*, s. 141.

²⁶ BOA, HR. SYS (Hariciye Nezareti Siyasi Evrakı), 2291/3 lef 3.

²⁷ BOA, HR. SYS. , 2291/3 lef 2 ve 6.

²⁸ "Alman İmparatorunun Seyahati" *İkdam*, 13 Teşrin-i evvel 1917; "İmparator Hazretlerinin Sofya'ya Muvasalatı" *Sabah*, 13 Teşrin-i evvel 1917.

Gazi

Akademik
Bakış

115

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

duğu *İkinci Bulgar Piyade Alayı* elbisesiyle trenden inerek bu jeste karşılık verdi. İki hükümdar istasyonda gayet samimi bir şekilde kucaklaştı daha sonra yanlarında bulunan üst düzey devlet yetkilerini birbirine tanıştırdılar. Tren istasyonunda askeri merasimden sonra İmparator kendisine tahsis edilen saraya gitti.²⁹ Aynı günün akşamı Bulgar Kralı Ferdinand, misafiri şerefine bir ziyafet verdi. Burada iki hükümdar birer konuşma yaparak savaşı kazanacaklarına olan inançlarını ve ülkeleri arasındaki dostluk ilişkileri üzerinde durdular.³⁰

II. Wilhelm, Bulgaristan'da kaldığı sürece; müzeler, Bulgar kilisesi³¹ ve kısa bir süre önce ölen kraliçenin mezarını ziyaret etti. Ayrıca Bulgar devlet adamlarına madalyalar verdi ve onuruna verilen ziyafetlere katıldı. İmparatorun, Bulgaristan ziyareti 14 Ekim akşamı itibariyle son buldu ve Sofya'dan hareketle İstanbul'a gitti.³²

Alman İmparatorunun Bulgaristan ziyareti gerek Osmanlı Hükümeti ve gerekse basını tarafından da yakından takip edilmiştir. II. Wilhelm'in Bulgaristan'da bulunduğu süre zarfında yaptığı ziyaretler ve görüşmeler günü gününe Osmanlı gazetelerinin birinci sayfalarını okuyucusuna verilmesi manidardır. Bunda en önemli etken hiç şüphesiz ki I. Dünya Savaşı ve savaşta yaşananlar olsa gerek. İşte bu bağlamda II. Wilhelm'in Osmanlı Devletine yaptığı ziyareti değerlendirmek daha uygun olacaktır. Tanin gazetesi Alman İmparatorunun ziyaretinde bahsederken kullandığı "Memleketimizin kati bir hayat ve memat mücadelesi içinde bulunduğu bu vahim dakikalar..."³³ bunun dikkat çekici bir örneğidir. Ayrıca Alman İmparatorunun 15 Ekim tarihinde başlayan ziyareti dönemin basınında "Muazzam Bir Vaka-i Tarihiye"³⁴, "Muhterem Misafirimiz..."³⁵ "Şanlı ve Muhterem Bir Misafir: Kayser İkinci Wilhelm Hazretleri"³⁶ gibi başlıklarla yansımıştı.

Alman İmparatoru için hazırlanan seyahat programı günler öncesinden yapılmıştı. Buna göre; İmparator, Edirne veya Çatalca karşılanacaktı. Edirne'de karşılanması durumunda burada yapılacak törende Edirne Valisi, askeri komandanı, mülki ve askeri yetkililer ile belirlenecek kişiler hazır bulunacaktı. Ancak II. Wilhelm'in gece Edirne'ye gelmesi ve istirahatte olması halinde törende müzik çalınmayacaktı. Eğer karşılama Çatalca'da yapılacak olursa merasimde Şehzade Ziyaeddin Efendi, Almanya Büyükelçisi Hakkı Paşa ve Başkumandan Vekili Enver Paşa olacaktı.³⁷ Ancak karşılama töreni yapılan programın aksine

²⁹ "Alman İmparatorunun Seyahati" *İkdam*, 13 Teşrin-i evvel 1917.

³⁰ "Almanya İmparatoru Sofya'da" *Sabah*, 14 Teşrin-i evvel 1917.

³¹ "Almanya İmparatoru Sofya'da" *Sabah*, 14 Teşrin-i evvel 1917.

³² "Alman İmparatorunun Seyahati" *İkdam*, 14 Teşrin-i evvel 1917.

³³ "Şanlı ve Muhterem Bir Misafir: Kayser İkinci Wilhelm Hazretleri" *Tanin*, 15 Teşrin-i evvel 1917.

³⁴ "Muazzam Bir Vaka-i Tarihiye" *İkdam*, 15 Teşrin-i evvel 1917.

³⁵ "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

³⁶ "Şanlı ve Muhterem Bir Misafir: Kayser İkinci Wilhelm Hazretleri" *Tanin*, 15 Teşrin-i evvel 1917.

³⁷ BOA, DH.-KMS (Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri) 45/53 lef: 10.

Küçükçekmece tren istasyonunda³⁸ 15 Ekim 1917 tarihinde saat 10.00 civarlarında gerçekleşti. Burada daha önce planladığı üzere; Şehzade Ziyaeddin Efendi, Başkumandan Vekili Enver Paşa ve Almanya Büyükelçisi Hakkı Paşa hazır bulundu ve imparatorun içinde buldukları tren vagonuna binilerek İstanbul'a hareket edildi.³⁹

II. Wilhelm'i karşılamak üzere İstanbul'da hazırlıklar ise program çerçevesinde iki gün önceden başlamıştı. Bu bağlamda Sirkeci tren istasyonu, köprüler, resmi ve özel kurumlar ile mağazalar Osmanlı ve Alman bayraklarıyla donatıldı. Karşılama törenine katılacak askeri kıtalar, kız ve erkek öğrenciler ile İstanbul halkı Alman İmparatorunun geçeceği yollarda yerlerini aldılar.

Sirkeci tren istasyondaki karşılama salonu Alman İmparatoru için tekrar düzenlendi. İstasyon binasının içi ve törenin yapılacağı yollar kıymetli halılar, Alman ve Osmanlı bayraklarıyla süslendi.⁴⁰ Ayrıca köprüler de *zafer tâklarıyla*⁴¹ donatıldı.⁴²

Alman İmparatoru'nu karşılamak üzere Padişah Mehmet Reşad yanında oğlu Şehzade Ömer Hilmi Efendi, Seryaver Salih Paşa, başmabeyinci Fuat Bey ve diğer saray erkânıyla birlikte Söğütlü yatıyla⁴³ 10.30'da Sirkeci'ye ulaştı.⁴⁴

Garda kendisini Velihaht Vahdeddin ve Şehzadeler Abdülhalim ile Osman Fuat Efendiler, Sadrazam Talat, Hıdiv Abbas Hilmi Paşalar, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Ayan ve Mebusan meclisleri başkanları, bakanlar, milletvekilleri ve yabancı elçilerden oluşan bir topluluk karşıladı. Daha sonra tören kıtasını selamlayan Padişah, gara girdi.⁴⁵

İstasyonda saat 11.25'te çalmaya başlayan ziller II. Wilhelm'i taşıyan trenin yaklaşmakta olduğunu haber vermekteydi. Yaklaşık beş dakika sonra trenin görünmesiyle birlikte Padişah Mehmet Reşad ile karşılama heyeti törenin yapılacağı yere gittiler.

Saat 11.30'da⁴⁶ defne yapraklarıyla süslü tren Sirkeci istasyonuna geldi.⁴⁷ Karşılama töreni donanma tarafından yapılan top atışları ve çalınan Al-

³⁸ Programda yapılan bu değişiklik Alman İmparatorunun isteği çerçevesinde gerçekleşmiştir. BOA, DH-KMS 45/53, lef 19.

³⁹ "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁴⁰ "Muazzam Bir Vaka-i Tarihiye" *İkdam*, 16 Teşrin-i evvel 1917; "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁴¹ Tarihi bir olayı, zaferi veya gelecek olan büyük bir kimseyi karşılamak için kurulan kemerli bir yapı.

⁴² "Kaysar Hazretlerinin Şehrimize Muvasalati" *Tanin*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁴³ Bedi N. Şehsuvaroğlu, "Son Ziyaretler", *Hayat Tarih Mecmuası*, sayı 7, 1972, s. 83.

⁴⁴ "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁴⁵ Şehsuvaroğlu, "Son...", s. 83.

⁴⁶ "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁴⁷ "Muazzam Bir Vaka-i Tarihiye" *İkdam*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

man Milli marşı eşliğinde başladı.⁴⁸ II. Wilhelm trenden, üzerinde haki renkte Prusya mareşali üniforması, kafasında örtülü bir kask ayaklarında sarı ve parlak çizmeleriyle trenden indi. İmparatorun göğsünde birkaç nişan ile⁴⁹ 1889 senesindeki ziyaretinde verilen imtiyaz nişanı takılıydı.⁵⁰ Burada birkaç defa samimi bir şekilde kucaklaşan iki hükümdar⁵¹ Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın tercümanlığında kısa bir süre görüşme yaptıktan sonra merasim kıtasını denetledi. II Wilhelm'in "merhaba" diyerek askerleri selamlamasından sonra⁵² yine Enver Paşa'nın tercümanlığında iki hükümdar birbirlerine maiyetinde bulunanları tanıştırdı.⁵³ II. Wilhelm'in İstanbul'da bulunduğu süre zarfında mihmandarlığına⁵⁴ Birinci Ordu Kumandanı Esad Paşa, Belgrad eski Büyükelçisi Cevad, Miralay Naci ve Rifat Beyler ile Erkânı Harbiye Kaymakamı İsmail Hakkı Beyler görevlendirildi.⁵⁵

Karşılama töreninden sonra II Wilhelm, Almanya'da okuyan Şehzade Abdülhalim ile Osman Fuat Efendiler ve Sadrazam Talat Paşayla bir süre sohbet etti. Sirkeci'den ayrılmak üzere hareket eden iki hükümdarı istasyon merdivenlerinde İstanbul okulları adına Darümuallimin, Galatasaray ve İstanbul Lisesi öğrencilerinden yirmi erkek ile Darümuallimat, Çamlıca ve Bezmialem Kız liselerinden yirmi kız öğrenci iki sıra halinde karşıladılar. Burada Çamlıca Kız Lisesinden *Perihan* adlı bir öğrenci İstanbul okulları adına biri Alman İmparatoruna ve diğeri Padişah Mehmet Reşad'a olmak üzere iki çiçek buketi takdim etti. Almanca olarak kısa bir konuşma yaptı. II. Wilhelm, "Çok teşekkür ederim kızım" diyerek iltifatta bulundu.⁵⁶

Sirkeci tren istasyonundaki törenden sonra Sultan Mehmet Reşad sağında II. Wilhelm, karşısında da Enver Paşa olduğu halde saltanat arabasına bindi. Bu esnada Alman İmparatorunu selamlamak üzere top atışları yapılmaktaydı. Böylece önde hükümdarları taşıyan dört atlı araba arkada maiyet

Görüş

Akademik
Bakış

118

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

⁴⁸ "Kayser Hazretlerinin Şehrimize Muvasalati" *Tanin*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁴⁹ "Muazzam Bir Vaka-i Tarihiye" *İkdam*, 16 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser Hazretlerinin Şehrimize Muvasalati" *Tanin*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁵⁰ Şehsuvaroğlu, "Son...", s. 83.

⁵¹ "Muazzam Bir Vaka-i Tarihiye" *İkdam*, 16 Teşrin-i evvel 1917; "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁵² "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁵³ Şehsuvaroğlu, "Son...", s. 83.

⁵⁴ Mihmandar: Ağırması için resmi bir misafirin yanına verilen kişi.

⁵⁵ "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917; "Muazzam Bir Vaka-i Tarihiye" *İkdam*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁵⁶ "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

erkânının bindiği arabalar⁵⁷ alayın en önünde süvari polisleri ve maiyet-i seniyye bölüğünden bir miktar askerle birlikte, daha öncede kaldığı Yıldız Saray'ının merasim dairesi olan Şale köşküne gitmek üzere saat 12.00'de hareket etti.⁵⁸

Merasim alayı Sirkeci-Yıldız arasındaki yol boyunca yüzbinlerce insan tarafından "yaşa" "hurra" sesleriyle karşılandı. İstanbul'un farklı okullarında okuyan kız öğrenciler, Padişah ve Alman İmparatorunun bindikleri arabanın güzergâhı boyunca çiçekler attılar. İki hükümdar Şale Köşkünde bir süre baş başa sohbet ettikten sonra Sultan Reşad Dolmabahçe sarayına döndü.⁵⁹

Alman İmparatoruna ilk gün Şale köşkünde Harbiye Nazırı Enver Paşa ile Mihmandarı Esad Paşa'nın ve yirmi sekiz davetlinin olduğu bir ziyafet verildi. Öğle yemeği olan ziyafette omlet, lokma böreği, balık, garnitürlü piliç, anber-bû pilavı, meyve ve şekerleme ikram edildi.⁶⁰ İmparator yemekten sonra bir süre istirahat etti ve saat 15.00 civarında otomobile Çırağan rıhtımına inerek buradan Söğütlü yatıyla Tarabya'da bulunan Alman Büyükelçiliğine geçti. Burada yetkililerle bir süre görüşen II. Wilhelm daha sonra elçiliğin arka tarafındaki mezarlıkta *Colmar von der Goltz (Golç Paşa)* başta olmak üzere İstanbul'da ölen Almanların mezarlarını ve II. Mahmut Döneminde Osmanlı Devletinde görev yapmış Alman General *Helmult Von Moltke'nin* heykelini ziyaret ederek Şale Köşküne döndü.⁶¹

Köşkte ilk görüşmesini 17.00 civarlarında Velihaht Sultan Vahdettin'le yaptı ve kendisine Almanya'nın en büyük madalyalarından biri olan Siyah Kartal nişanı verdi. Alman İmparatorunun ikinci ziyaretçisi Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa oldu. II. Wilhelm ardından saat 18.00'de Heyet-i Vükela üyeleri, Ayan ve Mebusan meclisi başkanları ile⁶² savaşın gidişatı hakkında bir toplantı yaparak durum değerlendirmesinde bulundu.⁶³

Bu yoğun görüşmelerden sonra II. Wilhelm, mihmandarları ve Alman yetkilileriyle birlikte onuruna verilecek yemeğe katılmak üzere otomobile saat

⁵⁷ "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917; Şehsuvaroğlu, *a.g.m.*, sayı 7, s. 84.

⁵⁸ "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser Hazretlerinin Şehrimize Muvasalatı" *Tanin*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁵⁹ "Kayser Hazretlerinin Şehrimize Muvasalatı" *Tanin*, 16 Teşrin-i evvel 1917; "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁶⁰ BOA, NGG.d (Nezaret Gelen Giden Defteri), 904, s. 37.

⁶¹ "Kayser Hazretlerinin Şehrimize Muvasalatı" *Tanin*, 16 Teşrin-i evvel 1917; "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁶² "Kayser Hazretlerinin Şehrimize Muvasalatı" *Tanin*, 16 Teşrin-i evvel 1917; "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917; "Muazzam Bir Vaka-i Tarihiye" *İkdam*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁶³ "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917; Şehsuvaroğlu, "Son...", s. 84.

19.30'da Dolmabahçe Sarayına hareket etti. Ziyafet gecesini İmparator için resmi ve özel binalar hatta camiler dahi ışıklandırıldı. Ayrıca Şehremaneti tarafından geçeceği güzergâhlara Almanca yazılı levhalar asıldı.⁶⁴ II Wilhelm, Dolmabahçe Sarayına geldiğinde, Padişah Mehmet Reşad, Velihaht Vahdettin, Şehzadeler, Heyet-i Vükela, Ayan ve Mebusan Meclisi başkanları ve Maiyet-i Seniyye Bölüğü, tarafından resmi törenle karşıladı. Ziyafetten önce *Zülvecheyn* salonunda bir süre görüşen iki hükümdar daha sonra yemek salonuna geçtiler.⁶⁵ Bu esnada Mızıka-yı Hümayun; Marş-ı Sultani ve Alman Milli Marşını çalmaktaydı. Akşam yemeği saat 20.00'de başladı yaklaşık bir saat kadar sürdü.⁶⁶ Mükellef bir şekilde hazırlanan yemek masasında Padişah'ın sağında II. Wilhelm onun karşısında da Velihaht Vahdettin Efendi oturdu. Ziyafette davet edilenlerden bazıları şunlardır: Şehzadeler Abdülmecid, Ziyaeddin, Ömer Hilmi, Osman Fuat Efendiler, Sadrazam Talat Paşa, Şeyhülislam Kazım Efendi, Berlin sefiri Hakkı Paşa, Ayan, Mebusan Başkanları, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa, Hariciye, Adliye, Maliye Nazırları, Serkâtip, Alman Karargâhından Osmanlı muhahası Zeki Paşa ve Mihmandar Esad Paşa Almanya tarafından ise Alman Hariciye Nazırı von Golmann, Almanya Büyükelçisi, Amiral Müller, Harbiye Nazırı von Stein hazır bulunmaktaydı.⁶⁷

Yemekten sonra iki hükümdar sarayın *Sumaki* salonunda bir müddet görüştüler ve ardından *Zülvecheyn* salonuna geçerek Heyet-i Vükela ve buradaki devlet yetkililerini kabul ettiler. Burada en dikkat çeken II. Wilhelm'in Şeyhülislam Musa Kazım Efendiyle yaptığı görüşme olmuştur. İmparator, Şeyhülislam'ın dini hüviyetine binaen iltifat ve hürmette bulundu. Ayrıca Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi ve Serkâtip Ali Fuad Bey'e *Kırmızı Kartal* nişanı verdi. Dolmabahçe'deki ziyafet esnasında II. Wilhelm, Padişah Mehmet Reşad'a İmparatorluk çini fabrikasının özel imalatı ve üzerinde II. Wilhelm'in resmi olan büyük bir vazo hediye etmişti. II Wilhelm, ikametini için tahsis edilen Şale köşkünün dönmek için saat 21.30 civarlarında ayrıldı.⁶⁸ 16 Ekim 1917'de sabah 8.30'da, Esad Paşa mihmandarlığında İstanbul'a ikinci ziyaretleri anısına Sultanahmet'te inşa ettirdiği çeşmeyi ve etrafında meydana getirilen parkta incelemelerde bulundu.⁶⁹

⁶⁴ "Kayser Hazretlerinin Şehrimize Muvasalati" *Tanin*, 16 Teşrin-i evvel 1917; "Muazzam Bir Vaka-i Tarihiye" *İkdam*, 16 Teşrin-i evvel 1917; Demirel, *a.g.e.*, s. 131.

⁶⁵ "Muazzam Bir Vaka-i Tarihiye" *İkdam*, 16 Teşrin-i evvel 1917; "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁶⁶ "Kayser Hazretlerinin Şehrimize Muvasalati" *Tanin*, 16 Teşrin-i evvel 1917; "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁶⁷ "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

⁶⁸ "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Şehrimizi Ziyaret ve Temaşası" *İkdam*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

⁶⁹ "Muhterem Misafirimiz Geldi" *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser Hazretlerinin Şehrimize Muvasalati" *Tanin*, 16 Teşrin-i evvel 1917. II. Wilhelm'in Osmanlı Devletini ikinci ziyaretlerinde inşa

Görüş

Akademik
Bakış

120

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Alman İmparatoru'nun bu ziyareti diğer iki ziyaretinin devamı olmasının yanında onlardan farklı bir anlamda taşımaktaydı. Zira II. Wilhelm, Türk-Alman dostluğunu simgeleyecek bir proje olarak gördüğü ve önem verdiği *Dostluk Yurdu* binasının inşaatını yerinde görmek için ⁷⁰ Sultan II. Mahmud Han'ın türbesinin karşısında bulunan alana gitti. Alan çiçekler, Türk ve Alman bayraklarıyla donatılmış yerlere de değerli halılar serilmişti. II. Wilhelm'i karşılayanlar arasında *Türk-Alman Dostluk Cemiyeti* mensupları ve İstanbul Şehremini Vekili *Sezai Bey* bulunuyordu.⁷¹ Cemiyet yetkililerinden *E. Jaeckh* ve *Profesör Schmidt* tarafından Dostluk Yurdu'nun planı ve mimarisi hakkında verilen bilgileri dikkatli bir şekilde dinleyen Alman İmparatoru inşa edilen alanı beğendiğini ifade etti ve Dostluk Yurdu'nun tiyatro, konferans salonları ve müze olarak planlanan yerlerini inceleyerek bilgi aldı. Tiyatroda sahnelenecek oyunlar konusunda tavsiyelerde bulunarak iki toplumu ilgilendiren ve birbirine yaklaştıran konularda konferanslar verilmesini istedi.⁷² Ancak Dostluk Yurdu projesi I. Dünya Savaşı'nda alınan yenilgi sonucunda Almanların ülkeyi terk etmesiyle yarım kalmıştır.⁷³

II. Wilhelm saat 9.30'da Dostluk Yurdu projesinin inşa edildiği alandan ayrılarak maiyetiyle birlikte Süleymaniye Camiini ziyaret etti.⁷⁴ Buradan da Evkaf-ı İslamiye müzesine geçen II. Wilhelm'i, İstanbul Milletvekili İsmet, Müze Müdürü Hakkı Beyler ve diğer yetkililer karşıladılar. Müze Müdürü Hakkı Beyin eşlik ettiği II. Wilhelm müzeyi çok beğendi.⁷⁵

Buradan Fatih Sultan Mehmet Han'ın türbesini geçildi. Türbe çıkışında coşkulu bir kalabalık tarafından karşılanan Alman İmparatoru alkışlar ve "yaşasın" nidaları arasında Edirnekapı'ya⁷⁶ giderek surları gezdi. Aksaray, Divan yolu, Babıali, Galata Köprüsü yoluyla Hürriyet-i Ebediye tepesine gitti ve burada Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa ve diğer İttihatçıların mezarlarını ziyaret etti.⁷⁷

II. Wilhelm'in bir sonraki durağı İhlamur Köşkü oldu. Şehzade Vahdetin Efendiye bir iade-i ziyaret niteliğinde olan görüşme yaklaşık bir saat kadar sürdü. Bu ziyaretten sonra Şale Köşkü'ne dönen II. Wilhelm öğlen 13.00

ettirdiği Alman çeşmesi son ziyaretlerinden yaklaşık on gün önce çeşmede bazı düzenlemelere gidilerek tamire muhtaç olan yerlerle eksikleri giderilmiştir. BOA, DH. KMS 45/53. lef: 1/1.

⁷⁰ R. Önsoy, *a.g.e.*, s. 128.

⁷¹ "Kayser Hazretleri İstanbul'da" *Tanin*, 17 Teşrin-i evvel 1917; "İmparator Hazretlerinin Dünkü Ziyareti" *Sabah*, 17 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Şehrimizi Ziyaret ve Temaşası" *İkdam*, 17 Teşrin-i evvel 1917; R. Önsoy, *a.g.e.*, s. 129-130.

⁷² "Kayser Hazretleri İstanbul'da" *Tanin*, 17 Teşrin-i evvel 1917; R. Önsoy, *a.g.e.*, s. 130.

⁷³ Bugün Dostluk Yurdu anısı o çevredeki sokaklardan birisine "Dostluk Yurdu" ismi verilerek yaşatılmak istenmiştir. R. Önsoy, *a.g.e.*, s. 131.

⁷⁴ "Kayser Hazretleri İstanbul'da" *Tanin*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

⁷⁵ "İmparator Hazretlerinin Dünkü Ziyareti" *Sabah*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

⁷⁶ "Kayser Hazretleri İstanbul'da" *Tanin*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

⁷⁷ "İmparator Hazretlerinin Dünkü Ziyareti" *Sabah*, 17 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Şehrimizi Ziyaret ve Temaşası" *İkdam*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

Gazi

Akademik Bakış

121

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

civarlarında Sadrazam Talat Paşa, Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi, Şehremini Vekili Sezai, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumi Azası Doktor Nazım, İstanbul milletvekili İsmet Beyler, Zeki Paşa ve mihmandarlarının da hazır bulunduğu bir topluluğa öğle yemeği verdi.⁷⁸

Yemekten sonra saat 15.00'de Alman İmparatorunun konuğu bu sefer Sultan Mehmet Reşad oldu. Şale Köşkü'ne üzerinde Mareşal üniformasıyla gelen Padişahı, Alman İmparatoru köşkün kapısında karşıladı. İki hükümdar Şale Köşkündeki Kırmızı salona geçerek bir süre sohbet ettiler. Daha sonra görüşmeye Sadrazam Talat ve Harbiye Nazırı Enver Paşalar ve II. Wilhelm'in maiyeti de dahil oldu. Ardından Başkâtip Ali Fuad Bey elinde Alman İmparatoruna verilmek üzere Mareşallik belgesi olan kutu ve Başyaver Salih Paşa da mareşallik kılıcıyla salona girdi.⁷⁹

Başkâtip, mareşallik belgesini Padişah'a verdi. O da kabulü ricasıyla II. Wilhelm'e takdim etti. Müteakiben Padişah başyaverin elindeki mareşallik kılıcını da misafirine verdi. II. Wilhelm bundan çok memnun olduğunu ve onur duyduğunu ifade ederek Padişah'a teşekkür etti.⁸⁰ Törenin ardından ise Padişahı köşkün kapısına kadar uğurladı.⁸¹

Padişahın köşkten ayrılmasından bir süre sonra II. Wilhelm'de Topkapı Sarayını gezmek üzere yanında mihmandarları ve maiyetiyle birlikte otomobil ile Çırağan rıhtımına indi. Buradan Saltanat kayığı ile saat 16.30 civarlarında Sarayburnu'na geçen Alman İmparatorunu Topkapı Sarayında Berlin Sefiri Hakkı Paşa ile Başmabeyinci Tevfik Bey karşıladı.⁸²

II. Wilhelm, Topkapı Sarayında Mecidiye ve Bağdat kasırlarını gezdi. Mecidiye kasrının balkonundan bahçede toplanmış olan halkı selamlayan İmparator, ardından harem dairesini gezdi. Bu esnada kendisine çay ile çubuklu⁸³ tütün ve diğer bir dairede Türk kahvesi ikram edildi. Alman İmparatoru'nun Topkapı Sarayı gezisi Hazine-i Hümayun ziyareti ile son buldu.⁸⁴

Yaklaşık iki saat kadar sarayda kalan II. Wilhelm günün son ziyaretini Tarabya'daki Alman Büyükelçiliğine yaptı. Yol güzergâhı boyunca binlerce kişi

Görüş

⁷⁸ "Kayser Hazretleri İstanbul'da" *Tanin*, 17 Teşrin-i evvel 1917; "İmparator Hazretlerinin Dünkü Ziyareti" *Sabah*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

⁷⁹ "Kayser Hazretleri İstanbul'da" *Tanin*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

⁸⁰ BOA, MV (Meclis-i Vükela Mazbataları) 258/65-66; *Tanin*, 17 Teşrin-i evvel 1917; Şehsuvaroğlu, "Son...", s. 84.

⁸¹ "Kayser Hazretleri İstanbul'da" *Tanin*, 17 Teşrin-i evvel 1917; "İmparator Hazretlerinin Dünkü Ziyareti" *Sabah*, 17 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Şehrimizi Ziyaret ve Temaşası" *İkdam*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

⁸² "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Şehrimizi Ziyaret ve Temaşası" *İkdam*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

⁸³ Çubuk: Tütün içmek için kullanılan uzun ağızlık.

⁸⁴ Ayrıca II. Wilhelm'e Topkapı Sarayını ziyareti esnasında şerbet ve limonata da ikram edilmiştir. "Kayser Hazretleri İstanbul'da" *Tanin*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

imparatora coşkulu tezahüratlarda bulunarak alkışladı. Büyükelçilikte resmi törenle karşılanan II. Wilhelm⁸⁵ ilk olarak Alman askerî yetkililerini, İstanbul'da yaşayan birkaç yüz kadar Alman vatandaşını kabul etti. Bu ziyaretçilerin en dikkat çekeni Almanya'nın çıkarlarını da temsil ettiği düşünülürse Anadolu Demiryolları Müdürü olan Mösyö Kofman'dır.⁸⁶

II. Wilhelm, büyükelçilikteki resmî kabullerden sonra saat 19.30'da Şale Köşkü'ne döndü ve bir süre sonra da maiyetiyle birlikte Yıldız Sarayında Alman Büyükelçisi, Başmabeyinci, Başkâtip ve diğer bazı yetkililerin davetli olduğu bir ziyafete katıldı.⁸⁷

Yemekten sonra akşam saat 22.00'de üzerinde mareşal üniforması ve kılıcı bulunduğu halde⁸⁸ Harbiye Nazırı Enver, mihmandarları Esad Paşalar, Naci, İsmail Hakkı ve Rıfat Beyler, Berlin Sefiri Hakkı Paşa ile Almanya'nın İstanbul'daki askeri temsilcisi ve maiyetiyle birlikte Çırağan sarayındaki Mecidiye iskelesine indi. Burada düzenlenen askerî törenle Yavuz zırhlısına geçen II. Wilhelm'i gemide Alman Milli Marşı eşliğinde daha önce gemiye giden Harbiye Nazırı Enver Paşa karşıladı. Yavuz zırhlısı, Ertuğrul yatı ile üç torpidonun eşliğinde 22.30 civarlarında Çanakkale'ye gitmek üzere hareket etti.⁸⁹

II. Wilhelm, 17 Ekim Çarşamba günü sabah saat 6.30'da Enver Paşa ile tekrar görüştü. Kahvaltıyı müteakip askeri bir törenle saat 9.00'da Çanakkale'de karaya çıktı ve otomobille Hamidiye tabyasına geçti. Burada İmparatora yarım saat kadar 18 Mart 1915 Çanakkale deniz savaşları hakkında harita üzerinde bilgi verildi. II. Wilhelm, anlatılanları dikkatli bir şekilde dinleyerek zaman zaman sorular sordu. Açıklamalardan sonra istihkâm mevkiini gezen II. Wilhelm'e deniz savaşları sırasında batırılan bir İngiliz gemisinin maketi hediye edildi. Tah-tadan kalem kutusu şeklindeki gemi maketinin üzerinde "Çanakkale 18 Mart 1915" ibaresi bulunuyordu.

Buradaki ziyaretini tamamlayan II. Wilhelm, Gelibolu yarımadasına geçerek Anafartalar, Arıburnu ve diğer savaş alanlarını gezdi. Kendisine *Liman von Sanders Paşa* tarafından açıklamalarda bulunuldu. II. Wilhelm öğle yemeğini Arıburnu'nda kendisi için hazırlanan çadırda yedi. Çanakkale'deki incelemelerine bir süre daha devam eden Alman İmparatoru saat 17.00'de askerî törenle Yavuz zırhlısına uğurlandı. II. Wilhelm'i taşıyan Yavuz zırhlısı saat 18.00'de

⁸⁵ "İmparator Hazretlerinin Dünkü Ziyareti" *Sabah*, 17 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser Hazretleri İstanbul'da" *Tanin*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

⁸⁶ "İmparator Hazretlerinin Ziyaretleri" *Sabah*, 18 Teşrin-i evvel 1917.

⁸⁷ "İmparator Hazretlerinin Dünkü Ziyareti" *Sabah*, 17 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser Hazretleri İstanbul'da" *Tanin*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

⁸⁸ "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri" *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

⁸⁹ "Kayser Hazretlerinin Ziyareti" *Tanin*, 18 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri" *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "İmparator Hazretlerinin Murafakati" *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser Hazretlerinin Ziyareti" *Tanin*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

Gazisi

Akademik
Bakış

123

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

İstanbul'a gitmek üzere hareket etti. İmparator saat 19.30'da akşam yemeği yiyerek dinlenmek üzere odasına çekildi.⁹⁰

18 Ekim 1917 sabahı İstanbul önlerine ulaşan Yavuz zırhlısı ve Ertuğrul yatı sabah saat 6.00'da Haydarpaşa önüne demir attı. İmparator, gemiden ayrılmadan önce saat 8.00'de mürettebatı güverteye toplayarak kendilerine teşekkür etti ve burada bulunanların bazı mürettebat ve subayları "demir haç" nişanıyla ödüllendirdi. Daha sonra gür bir sesle yaptığı konuşmasında; iki müttefik devletin samimî ve dostane ilişkilerine değinerek, I. Dünya Savaşında Almanlarla İslam aleminin beraber hareket ettiğini; ayrıca Yavuz'un mürettebat ve subaylarının yeni komutanlarının emirlerine uyacaklarından emin olduğunu söyledi.⁹¹

Konuşma mürettebat tarafından coşkulu bir şekilde karşılandı. II. Wilhelm ve Enver Paşa Yavuz zırhlısından ayrılarak saat 8.30'da Alman Milli Marşı eşliğinde Haydarpaşa rıhtımından karaya çıkarken bu an fotoğraf ve filme alındı.⁹²

II. Wilhelm, rıhtımda İtfaiye bölüğü tarafından törenle karşılandı. Burada Üsküdar askerî komutanı, mutasarrıfı, polis müdürü ve Alman subaylar da hazır bulundu. Karşılama sırasında Erenköy Kız Lisesi öğrencileri İmparatora çiçek buketi sundu. Haydarpaşa'dan otomobillerle Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye karşındaki Alman karargâhına giden imparator orada da tören bölüğü tarafından Alman Milli Marşı eşliğinde karşılandı.

Alman İmparatoru, burada Alman askerleri teftiş etti ve bir konuşma yaptı. Konuşmasında; Türk askerlerinin vasıflarından bahsederek, Avrupa topraklarında Almanlarla yan yana silah arkadaşlığı eden Türk askeri nasıl fedakârlıkla kan dökmüşse Almanlarında Asya topraklarında aynı gaye için ve aynı surette kanlarını son damlasına kadar dökmekten çekinmemesi gerektiğini vurguladı.⁹³ II. Wilhelm'in konuşmasına cevaben bölük komutanı yaptığı konuşmada Alman askerlerinin de Asya topraklarında kanlarının son damlasını dökmek derecesinde fedakârlıkta bulunacağına yemin etti. Bu konuşmalara müteakip II. Wilhelm, birçok askeri madalya ile ödüllendi. Daha sonra askeri geçit töreniyle Haydarpaşa rıhtımına uğurlandı.⁹⁴

⁹⁰ "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri" *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "İmparator Hazretlerinin Murafakati" *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser Hazretlerinin Ziyareti" *Tanin*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

⁹¹ "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri" *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "İmparator Hazretlerinin Murafakati" *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser Hazretlerinin Ziyareti" *Tanin*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

⁹² "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri" *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "İmparator Hazretlerinin Murafakati" *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser Hazretlerinin Ziyareti" *Tanin*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

⁹³ "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri" *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser Hazretlerinin Ziyareti" *Tanin*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

⁹⁴ "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri" *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "İmparator Hazretlerinin Murafakati" *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

Görsel

II. Wilhelm, buradan Dolmabahçe'ye sonra da otomobille Şale Köşkü'ne döndü. Köşkte bir süre dinlenen İmparator daha sonra Ayasofya Camiine giderek yaklaşık bir saat kadar burada kaldı.⁹⁵ Daha sonra Mihmandarı Esad Paşa, Alman Hariciye Nazırı ve Almanya Büyükelçisiyle beraber Askeri müzeye gitti. Burada Müze Müdürü Muhtar Paşa tarafından karşılanan Alman İmparatorunu müze girişinde otuz beş kişilik mehter takımı da *Turhan* Marşıyla selamladı. Müzede İmparatorun en fazla ilgisini Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinde Suriye'den getirdiği eşyalar çekti. Ayrıca Osmanlı Sultanları ve komutanlarına ait kılıçları, zırhları, top, tüfek ve mermileri dikkatle inceledi.⁹⁶ Bir sonraki ziyareti ise Müze-i Hümayun (İstanbul Arkeoloji Müzesi) oldu. Burada kendisini müze müdürü Halil Bey karşıladı. İmparator Müze-i Hümayunu İstanbul'u ilk ziyaretinde de gezmişse de ilk ziyaretinde göremediği *İskender Lahdi* ile yakından ilgilendi.⁹⁷

Ziyaretlerini tamamlayan II. Wilhelm, saat 11.30'da ikametine ayrılan Şale Köşküne döndü. Saat 13.00'da köşkte bir ziyafet verdi. Yemeğe Şeyhülislam Kazım Efendi, Said Halim Paşa, Nafia, Ticaret, Posta ve Telgraf Nazırları, Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan Büyükelçileri, Müze-i Askeri, Müze-i Hümayun Müdürleri ve Alman yetkililer katıldı. Ziyafet esnasında yemek salonunda Mehter Takımı bir gösteri sundu. Bunu çok beğenen İmparator gösteriyi fotoğrafa ve filme aldırdı.⁹⁸ Ziyafetten sonra saat iki buçukta köşkte Said Halim Paşa ve Türk- Alman Cemiyeti Başkanı İsmail Cenani Bey'le görüşmeler yaptı.⁹⁹

II. Wilhelm'in İstanbul'daki son gecesinde Padişah, Dolmabahçe Sarayında bir ziyafet verdi. Ziyafete Mareşal üniformasıyla saat 19.30'da gelen İmparatoru sarayın kapısında *Maiyet-i Seniyye Bölüğü* resmi törenle karşıladı. Sarayın girişinde de Padişah Mehmet Reşad, Veliht Vahdettin Efendi ile diğer askeri ve mülki yetkililer karşıladı. Burada iki hükümdar samimi bir şekilde kucaklaştı. Sonra sarayın üst katındaki salonda bir müddet görüşerek birlikte yemek salonuna geçtiler. Salon mükemmel bir şekilde düzenlenmiş, sofraya güzel çiçeklerle süslenmişti. Ziyafete Şehzadeler Vahdettin, Abdülmecid Efendiler, Sadrazam Talat, Harbiye Nazırı Enver Paşalar, Adliye Nazırı Halil, Maliye Nazırı Cavit Beyler ve eski Sadrazam Said Halim Paşa olmak üzere 120 kişilik seçkin bir davetli grubu katıldı. Yemek, Marş-ı Sultani ve Alman Milli Marşı'nın çalınmasıyla başladı. Padişah, misafirini kendisinin sağ tarafına oturttu. Yemekler büyük

⁹⁵ "Kayser Hazretlerinin Ziyareti" *Tanin*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri" *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

⁹⁶ "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri" *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "İmparator Hazretlerinin Murafakati" *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser Hazretlerinin Ziyareti" *Tanin*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

⁹⁷ "Kayser Hazretlerinin Ziyareti" *Tanin*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

⁹⁸ "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri" *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

⁹⁹ "Kayser Hazretlerinin Ziyareti" *Tanin*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

Gazisi

Akademik
Bakış
125
Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

bir samimiyet içerisinde yeni.¹⁰⁰ Davetlilere çorba, sigara böreği, soğuk levrek balığı, kuzu filetosu, çiftlik pilavı, ananaslı badem tatlısı, dondurma, meyve ve şekerleme ikram edildi.¹⁰¹ Ziyafetin sonuna doğru iki hükümdar birer konuşma yaptı. İlk sözü alan ev sahibi sıfatıyla Padişah oldu. Konuşmasına “haşmet-meab Alman Milleti Muazzamasının pek sevgili ve muazzez hükümdarı...” sözleriyle başlayan Mehmet Reşad bütün dünyanın takdir ve hayretini toplayan Alman deniz ve kara kuvvetlerinin komutanı diye devam ettiği konuşmasına, İttifak Devletleri olarak özgürlük ve haklarını müdafaa uğruna verdikleri bu savaşı yakın zamanda kazanacaklarını söyledi.¹⁰²

İyi bir hatip olarak bilinen Alman İmparatoru konuşmasına gerek hükümet ve gerekse halk tarafından gösterilen misafirperverliğe ve ilgiye teşekkür ederek başladı. Konuşmasında, Osmanlı tarihinde birçok zaferler bulunduğunu Anafartalar, Arıburnu ve Seddülbahir’deki savaşlarında bu zaferler arasında yerini aldığını, kendisine mareşallik rütbesi verilerek böyle bir orduyla bir ilişki kurmasından dolayı onur duyduğunu ifade ederek verilen unvandan dolayı Sultan Mehmet Reşad’a teşekkür etti. Ayrıca, İstanbul’a geldiği 1898 senesinden beri gerek ekonomik ve gerekse sosyal hayatta önemli gelişmelere şahit olduğunu da sözlerine ekledi.¹⁰³

II. Wilhelm ve maiyetine ziyaretin anısına hediyeler ile madalyalar da verildi. İmparator’un ziyareti anısına Darphane-yi Amirece yaklaşık olarak iki Mecidiye ağırlığında bir tarafı Osmanlı arması ve Türkçe olarak “Haşmetli Almanya İmparatoru II. Wilhelm hazretlerinin İstanbul’u ziyaretleri hatırasıdır” ibareli ve tarihli diğer tarafta Almanya arması ve tarih yazılı iki adet altın, 50 adet gümüş ile 100 adet bronz madalya basıldı.¹⁰⁴

Ayrıca Padişah, Alman imparatoruna Çanakkale Savaşı fotoğraflarından oluşan bir albüm ve Hereke fabrikasında imal edilmiş değerli halılar hediye etti.¹⁰⁵ İstanbul Şehremini Vekili Sezai Bey de, İstanbul manzara resimlerinin olduğu bir albüm, değerli antika bir çini vazo, Darülaceze Müdürü tarafından üstünde II. Wilhelm’in resmi işlenmiş olan bir halı ve Reji Müdürü tarafında kıymetli tütünden üretilmiş bir sandık sigara hediye etti.¹⁰⁶

Görüş

Akademik
Bakış

126

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

¹⁰⁰ “Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri” *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917; “İmparator Hazretlerinin Murafakati” *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917; “Kayser Hazretlerinin Ziyareti” *Tanin*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

¹⁰¹ BOA, NGG.d., 904, s. 39.

¹⁰² BOA, HR. SYS 2291/3 lef 33; “Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri” *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917; “İmparator Hazretlerinin Murafakati” *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

¹⁰³ BOA, HR. SYS 2291/3 lef 36; “Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri” *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917; “İmparator Hazretlerinin Murafakati” *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

¹⁰⁴ İki adet altın madalyadan birisi Padişah Mehmet Reşad’a verilmek üzere bastırılmıştır. BOA, BEO (Babalı Evrak Odası), 4486/336426; “İmparator Hazretlerinin Murafakati” *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

¹⁰⁵ “Haşmet-meab müttefikimiz, Osmanlı Müşiri” *İkdam*, 20 Teşrin-i evvel 1917.

¹⁰⁶ “İmparator Hazretlerinin Murafakati” *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

Yemekten sonra iki hükümdarın bir süre Zülvecheyn salonlarında istirahatlerini müteakip, II. Wilhelm ve Sultan Mehmet Reşad Paşa dört atlı saltanat arabasıyla Sirkeci tren istasyonuna hareket ettiler.¹⁰⁷ Dolmabahçe-Sirkeci güzergâhı uğurlama tören için düzenlenerek, resmi tören yapıldı. İstanbul'da saat gece 22.30'u geçmiş olmasına rağmen caddeleri dolduran binlerce kişi II. Wilhelm'i alkışlayarak uğurladılar.¹⁰⁸

İki hükümdar Sirkeci'ye geldiğinde bir süre istasyonun özel salonunda dinlendi. Burada II. Wilhelm, İstanbul'da kendisine gösterilen ilgi ve nezaketten dolayı teşekkür etti ve ziyaretin kendisinde güzel hatıralar bıraktığını söyledi. II. Wilhelm kendisini uğurlamaya gelen Veliaht, Şehzadelerle, Almanya, Avusturya ve Bulgaristan Büyükelçileri ve devlet adamlarıyla ellerini sıkarak vedalaştı. Padişah, Wilhelm'le vedalaştıktan sonra kendisini tren kapısına kadar uğurladı. II. Wilhelm'i götüren tren, uğurlamaya gelenlerin selam ve alkışları arasında saat 11.00'de Sirkeci garından hareket etti. Şehzade Ziyaeddin Efendi, Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Berlin Sefiri Hakkı Paşa Küçükçekmece'ye kadar Alman imparatorunun yanında bulundular.¹⁰⁹ Böylece, II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne gerçekleştirdiği üçüncü ve son ziyaret sona erdi.

Sonuç

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne 1917 senesinde gerçekleştirdiği bu ziyaret iki ülke arasındaki ilişkilerin geldiği en son noktadır. Ziyaret, I. Dünya Savaşının en kritik dönemlerinden birisine rastlamaktadır. Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşları sonucunda yaşanan gerek insan ve gerekse ekonomik kayıplar halkta madden ve manen dayanacak bir güç bırakmamıştı. İşte bu ortamda Alman İmparatorunun gerçekleştirdiği ziyaret bir nevi Osmanlı Devletine ve İttihat ve Terakki yönetimine destek niteliği taşır.

Bu ziyaret Almanyanın müttefiklerine desteğini göstermesi ve moral vermesi yanında İngiltere'ye karşı İslam Dünyasına "Müslümanların Koruyucusu" mesajını verilmesini amaçlamıştır. Bu bağlamda II. Wilhelm, Osmanlı Devletinde bulunduğu sürede Müslümanlar tarafında önem verilen mekanları ziyarette hassas davranmıştır. Şeyhülislam Musa Kazım Efendiyle birkaç kez görüşmesi ve ona gösterdiği hürmeti bu açıdan değerlendirmek hiçte yanlış olmayacaktır.

Alman İmparatoru ziyareti sırasında İstanbul dışında I. Dünya Savaşında İttifak Devletlerinin en büyük zaferinin kazandığı ve Rusya'nın savaştan çekilmesine sebep olan Çanakkale cephesine gitmesi; savaşın geçtiği bölgeleri

¹⁰⁷ "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri" *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "İmparator Hazretlerinin Murafakatı" *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

¹⁰⁸ "Kayser Hazretlerinin Ziyareti" *Tanin*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

¹⁰⁹ "Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri" *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "İmparator Hazretlerinin Murafakatı" *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917; "Kayser Hazretlerinin Ziyareti" *Tanin*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

gözlememesi, Türklerin kahramanlığını ve İttifak Devletlerinin savaşı kazanacakları vurgusu yapmıştır. I. Dünya Savaşının son günlerine rastlayan ziyaret daha çok Almanya'nın müttefiklerine destek ve İslam alemine bir mesaj niteliği taşımaktadır.

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, HR. SYS (Hariciye Nezareti Siyasi Evrakı), 2291/3 lef: 2, 3, 6, 33 ve 36.

BOA, DH. KMS (Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri), 45/53 lef: 1/1, 10 ve 19.

BOA, NGG.d, (Nezaret Gelen Giden Defteri), 904, sayfa. 37 ve 39.

BOA, BEO (Babıali Evrak Odası Evrakı), 4486/336426.

BOA, MV (Meclis-i Vükela Mazbataları) 258/65-66.

Sürelî Yayınlar

“Alman İmparatorunun Seyahati” *İkdam*, 13 Teşrin-i evvel 1917.

“Alman İmparatorunun Seyahati” *İkdam*, 14 Teşrin-i evvel 1917.

“Muazzam bir vaka-i tarihiye” *İkdam*, 15 Teşrin-i evvel 1917.

“Muazzam bir vaka-i tarihiye” *İkdam*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

“Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin şehrimizi ziyaret ve temaşası” *İkdam*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

“İmparator Hazretlerinin şehrimizi ziyareti” *İkdam*, 18 Teşrin-i evvel 1917.

“Kayser İkinci Wilhelm Hazretlerinin Azimetleri” *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

“Haşmet-meab müttefikimiz, Osmanlı Müşiri” *İkdam*, 20 Teşrin-i evvel 1917.

“Alman İmparatorunun Seyahati” *Sabah*, 12 Teşrin-i evvel 1917.

“İmparator Hazretlerinin Sofya'ya Muvasalatı” *Sabah*, 13 Teşrin-i evvel 1917.

“Almanya İmparatoru Sofya'da” *Sabah*, 14 Teşrin-i evvel 1917.

“Almanya İmparatoru Hazretleri” *Sabah*, 15 Teşrin-i evvel 1917.

“Muhterem Misafirimiz Geldi” *Sabah*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

“İmparator Hazretlerinin Dünkü Ziyareti” *Sabah*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

“İmparator Hazretlerinin Ziyaretleri” *Sabah*, 18 Teşrin-i evvel 1917.

“İmparator Hazretlerinin Murafakatı” *Sabah*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

“Şanlı ve Muhterem bir misafir: Kayser ikinci Wilhelm Hazretleri” *Tanin*, 15 Teşrin-i evvel 1917.

“Kayser Hazretlerinin şehrimize muvasalatı” *Tanin*, 16 Teşrin-i evvel 1917.

“Kayser Hazretleri İstanbul'da” *Tanin*, 17 Teşrin-i evvel 1917.

“Kayser Hazretlerinin Ziyareti” *Tanin*, 18 Teşrin-i evvel 1917.

“Kayser Hazretlerinin Ziyareti” *Tanin*, 19 Teşrin-i evvel 1917.

Görüş

Kitaplar ve Makaleler

AGOSTON Gabor, *Barut, Top ve Tüfek, Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayi*, (çev. Tanju Akad), Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

ALKAN Necmettin, "Dış Siyasetin Bir Aracı Olarak Hükümdar Gezileri: Kayser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati", *Osmanlı Araştırmaları* S. XXXI, İstanbul 2008.s. 9-53.

BEYDİLLİ, Kemal, *1790 Osmanlı Prusya İttifakı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1984.

GENCER Mustafa, *İntürk Modernizmi ve "Alman Ruhu"*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

DEMİREL Fatmagül, *Dolmabahçe ve Yıldız Sarayında Son Ziyaretler Son Ziyafetler*, Doğan Kitap, İstanbul 2007.

GEORGEON, François, *Sultan Abdülhamid*, (çev. Ali Berktaş), Homer Kitabevi, İstanbul 2006.

KARACA, Erdem " Türk Basınında Alman Askeri İslahat Heyeti Meselesi (1913-1914), *Gazi Akademik Bakış*, C. 5, S. 9, Kış 2011, s. 203-212.

Ortaylı İlber, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfusu*, İletişim Yayınları İstanbul 2006.

ÖNSOY Rifat, *Türkiye'deki Almanya 1914-1918 (Almanya'nın Türkiye'deki Kültürel Etkinliği ve Robert Bosch)*, Atlas Yayınları, Ankara 2004.

ÖZYÜKSEL Murat, "Abdülhamid Devrinde Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi", *Devri Hamid Sultan II. Abdülhamid*, Cilt 3, Kayseri 2011, s. 291-331.

ŞEHSUVAROĞLU Bedi N., "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Yurdumuzu Ziyaretleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, sayı 6, 1972, s.20-27.

ŞEHSUVAROĞLU Bedi N., "Son Ziyaretler", *Hayat Tarih Mecmuası*, sayı 7, 1972, s. 80-87.

WALLACH, Jehuda L., *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, (çev. Fahri Çeliker), Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı, Ankara 1985.

YAVUZ Celalettin, *Atatürk ve Almanya*, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.

İnternet Kaynakları

http://www.bild.bundesarchiv.de/cross-search/search/_1365251406/ 3 Mart 2013

<https://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/view/1732093> 3 Mart 2013

https://www.bild.bundesarchiv.de/cross-search/search/_1365257466/ 5 Nisan 2013

https://www.bild.bundesarchiv.de/cross-search/search/_1365256675/ 4 Nisan 2013

https://www.bild.bundesarchiv.de/cross-search/search/_1365256958/ 4 Nisan 2013

http://www.bild.bundesarchiv.de/cross-search/search/_1365257466/ 5 Nisan 2013

<http://www.loc.gov/pictures/item/2009631573/> 3 Mart 2013

Gazi

Akademik
Bakış

129

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

EKLER:

II Wilhelm, İttifak Devletleri Büyükelçileriyle konuşuyor.
http://www.bild.bundesarchiv.de/cross_search/search/_1365251406/ 3 Mart 2013

II. Wilhelm, İstanbul Pera'da
<https://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/view/1732093/> 3 Mart 2013

Görüş

Akademik
Bakış

130

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Alman İmparatoru İstanbul'da (1917)

II. Wilhelm'in Gelibolu ziyareti (1917)

<http://www.loc.gov/pictures/item/2009631573/> 3 Mart 2013

II. Wilhelm, Padişah Mehmet Reşad ve Harbiye Nazırı Enver Paşa

www.bild.bundesarchiv.de/cross-search/search/_1365257466/ 5 Nisan 2013

Gazi

Akademik
Bakış

131

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

II Wilhelm, Yavuz Zırhlısında (Goeben)

https://www.bild.bundesarchiv.de/cross-search/search/_1365256675/ 4 Nisan 2013

II. Wilhelm'in Goltz Paşa'nın mezarını ziyareti

https://www.bild.bundesarchiv.de/cross-search/search/_1365256958/ 4 Nisan 2013

Görüş

Akademik
Bakış

132

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

II. Wilhelm, Padişah Mehmet Reşad, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi ve Enver Paşa
http://www.bild.bundesarchiv.de/cross-search/search/_1365257466/ 5 Nisan 2013

Gazisi

Akademik
Bakış
133
Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013